ב״ה

דין שמיעה על ידי רמקול ושאר מכשירים אי נחשב שמיעה למצוות שחיובם בשמיעה, ודין עניית אמן אחרי ברכה ששמע דרך הרמקול

[ודין ברכות החופה דרך הרמקול]

–בירור דעת אדה״ז וכ״ק אדמו״ר מליובאוויטש בכל הנ״ל–

שיעור מאת הרב מיכאל אבישיד שליט״א

נושא זה עשה הדים רבים בזמנו כשגדולי הפוסקים עסקו בו, ונשפך בזה דיו רב.

נשתדל בע״ה להביא דברי הפוסקים ולנתחם כדי לרדת לעומק סברתם והגיונם בשני הצדדים, הן המתירים והן האוסרים.

ומכיוון שספרנו עוסק בדיני חופה וקידושין, ונגשנו לנושא הרמקול מתוך הלימוד בעניינים אלו, לכן יובאו הדברים בסדר שנכתב בספר, על אף שלגופו של ענין היה אפשר להתחיל ממקום אחר.
ולמען בהירות הענין יש להקדים בכמה סוגיות, וכדלקמן.

א. נישואי חרש וחרשת

כתב **הנודע ביהודה** (תנינא סי׳ א) שיש להסתפק בחרש שנשא פקחת אם יש לברך משום שחובת הברכה היא על החתן אלא שמצד המנהג נהגו שאחר יברך כדי לא לבייש החתן שאינו יודע, ועיקר הברכה היא להוציא החתן, ולכן כשהחתן לא ישמע איך יצא בברכת אחר. וספק אם אפשר לברך רק בשביל הכלה. אבל בחרש שנשא חרשת וודאי שאין מברכים כלל. ע״כ.
וכ״כ **בשו״ת אגרות משה** (אה״ע ח״א סי׳ פז) שבנישואי חרש וחרשת ודאי הדין כדברי הנוד״ב. אבל **ברכות נישואים** כתב שמברכים משום שהם חובה על הנוכחים ולא רק על החתן והכלה.

ובספר **בית שלמה** (סי׳ פא) **ובשו״ת מהר״ש ענגל** (ח״ב סי׳ כח) פשטו ספקו של הנוד״ב וכתבו דבחרש שנשא פקחת שפיר יש לברך משום שע״פ דברי **הר״ן** (קידושין פ״ב, שו״ת סי׳ לה) דגם האשה עושה קצת מצוה בקידושין דמסייעת לבעל אע״פ שהיא אינה מחוייבת, ומכיון שגם החרש יש לו חיוב קידושין דרבנן לכן היא מסייעת לו לקיים דברי חכמים ועושה קצת מצוה וא״כ שפיר דמי יש לברך בשבילה, ובפרט לשיטת **הרא״ש** [כנ״ל] דהיא ברכת השבח להקב״ה ואין החיוב חל דוקא על המקדש, וגם לשיטת הרמב״ם דהיא ברכת המצוות מ״מ עיקר הברכה היא על השלילה שאסר לנו העריות ובזה גם האשה מחויבת, לכן שפיר יש לברך בשביל האשה, וכן פסקו למעשה.

ובספר **טיב קידושין** (סק״ב) חקר בדין חרש בכללות בלי לחלק בין נושא חרשת או פקחת, והסיק שמברכים משום דעיקר הברכה אינה על גוף עשיית המצווה (דאין מברכים ״לקדש אשה״) אלא על כללות ישראל לכן שפיר יכול אחר לברך [בכל אופן אפילו נושא חרשת]. ומעולם לא שמענו שתהיה חופה בחא ברכת אירוסין אפילו לחרש. ע״כ.

וכן כתב **רעק"א** (יו"ד סי' א על ט"ז סקי"ז) בפשיטות דבברכת אירוסין אף שהחתן אינו שומע מ"מ הרב מברך, משום שהיא ברכת השבח וכמש"כ הט"ז, **ע"ש** [ועיין מה שהעירו בזה באוצה"פ סק"א אות א' בהערה א']. וכן פסק **התבואות שור** (יו"ד סי' א' סקנ"ט) דפשיטא ליה דאין הרב צריך להוציא כלל החתן דלא נתקנה רק לנועדים שם לשבח.

ובשו"ת שבט הלוי (ח"ח סי' רעז, וח"י סי' רמד) פסק כהרב טיב קידושין ורעק"א ותבואות שור, שמברכים ברכת אירוסין לחרש וחרשת, דסמכינן על ר"ת והרא"ש שהיא ברכת השבח, וא"כ אינה מוטלת על החתן בלבד אלא אחר מברך ואין צריך להוציא החתן, ואף שלכתחילה חוששים לרמב"ם שהיא ברכת המצוות, מ"מ בשעת הדחק סומכים על ר"ת, ואין לך שעת הדחק ובדיעבד גדול מזה. ודלא כנוד"ב ואגא"מ. וכל זה בברכת אירוסין, אבל **ברכת נישואין לכו"ע מברכים**. עכת"ד.

אבל **בשו"ת יביע אומר** (ח"ז אה"ע סי' יז) העלה שאין לברך לחרש ברכת אירוסין, ואפילו בנושא פקחת, דהויא ברכה לבטלה, שהרי חובת הברכה היא על המקדש, והרב המסדר קידושין מוציא אותו ידי חובת הברכה, וכיון שזה חרש ואינו שומע הברכה כלל, נמצאת ברכתו לבטלה. אבל שבע **ברכות של הנישואין שהן ברכות השבח, מברכים** גם לגבי חרש וחרשת. **וטוב לברך ברכת אירוסין בלא שם ומלכות, אחרי שיברך הרב על היין בשם ומלכות ויטעום ממנו קודם**. ע"כ, ע"ש.

ועכ"פ יוצא ברור **שלכל הדעות ברכות נישואין אכן מברכים**, משום שהם ברכות השבח, ונתקנו על כל הנוכחים בשעת הנישואין או בסעודת הנישואין, ולפיכך אף שאין החתן והכלה שומעים ואינם יוצאים ידי חובתם מ"מ שאר הנוכחים חייבים לברך.

ועוד כתבו הפוסקים שנוסח הכתובה צריך להיות נוסח מיוחד, וכן שיש לכתוב את הכתובה ולחתום עליה ע"י שלשה רבנים שיעשו בית דין. ועיין **באג"מ** (שם) **וביבי"א** (שם אות ד') הפרטים בזה והנוסח המיוחד של הכתובה עבור המקרה הזה.

ועוד כתבו שיש לעשות הקידושין ברמיזה ע"י הרכנת הראש ותנועות יד שיבינו היטב במה מדובר ויבטאו היטב את רצונם הטוב לקדש אותה ולהתקדש לו (ע' שם ושם).

ב. חרש השומע ע"י מכונת שמיעה

מצאנו בפוסקים דין השומע ע"י שצועקים לו חזק בקול רם (שו"ת הרא"ש סוף כלל פ"ה סי' יג, הובא בב"י אה"ע סי' קכא, ונפסק בשו"ע חו"מ סי' רלה סי"ט), וכן השומע ע"י חצוצרות, שאינם נקראים חרשים וחייבים במצוות כגון קריאת מגילה וכדו' ואף מוציאים אחרים ידי חובתם בקריאת מגילה וכדו' (שו"ת קול גדול ממהר"ם בן חביב סי' נ דכ"ה ע"ג, שו"ת הלכות קטנות ח"ב סי' מה, ועיין בשו"ת אדמו"ר **הצמח צדק** אה"ע סי' שכג באריכות).

ודנו הפוסקים אם מי ששומע ע"י מכשיר שמיעה ג"כ נכנס לגדר הנ"ל, או שלגביו דין אחר, ועוד אם זה בכלל נקרא שמיעה שהרי הוא קול חשמלי.

דהנה, לדעת **האג"מ** (אה"ע ח"ג סי' לג) **והגרש"ז אויערבאך** (מנחת שלמה ח"א סי' ט), אין זה דומה לשומע בחצוצרות, ואין זה נקרא שמיעה לענין מצוות שחייבים לשמוע. והטעם משום שאינו שומע קול טבעי של בן אדם אלא קול חשמלי מחודש. וכן דעת **שו"ת מנחת יצחק** (ח"א סי' לז אות ז', וח"ג סי' לח אות ט"ז, ועיין בח"ב סי' קיג מה שהשיב לו הגרצ"פ פראנק, והובא לקמן).

וכ"כ **בשו"ת ישכיל עבדי** (ח"ז אה"ע סי' יז) דהוא כחרש גמור.

וכן דעתו של **כ"ק אדמו"ר מליובאוויטש** (עיין לקמן אות ט"ז מש"כ בזה).

וכתב **הגרשז"א** (שם) וז"ל: "מצטער אני שלפי זה האנשים אשר אזנם כבדה משמוע ומשתמשים במכשיר מיקרופון לקרב את קול המדבר לאזנם, **אינם יוצאים כלל** חובת שמיעת שופר ומקרא מגילה וכדומה". עכת"ד.

והאג"מ (שם) ביאר את הגדר, דאם אינו יכול לשמוע כלום בלא המכשיר, ואפילו ע"י שצועקים בקול רם או ע"י חצוצרה, ורק ע"י המכשיר שומע, אז אין להחשיבו כשומע, שהרי נתקלקל כח שמיעתו כל כך שאין שמיעה זו באה מעצם כח שמיעתו אלא היא כח שמיעה מחודש ע"י החשמל שבמכשיר. ע"כ. ומשמע מדבריו שאם היה יכול לשמוע אפילו קצת ע"י קול גדול או חצוצרות אז גם ע"י המכשיר הרי זו נקרא שמיעה, ואף שכעת אינו שומע אלא מהמכשיר בלבד. וא"כ יהיה חלוק מדעת הגרשז"א הנ"ל שאוסר בכל אופן משום שהוא קול חשמלי ולא קול של בן אדם[1].

ולאידך הרבה פוסקים החשיבו שמיעה זו כשמיעה מעליא שאפשר לצאת על ידה ידי חובת המצוות שחייבים בהם בשמיעה.

ואחד מיסודם הוא בדברי **השו"ת הלכות קטנות** (ח"ב סי' מה) שכתב בחרש שמדבר ואינו שומע אלא ע"י שיעשה כלי לאזנו כמין חצוצרות דנראה פשוט שבר חיובא הוא, וכי מפני שכבדה אזנו משמוע יפטר, וחרש שפטור היינו שאבד ממנו חוש השמע מכל וכל, והרי אמרו (סוכה ל"ז: ובתוס' ד"ה דבעינן) לקיחה ע"י דבר אחר שמה לקיחה **אף אנו נאמר שמיעה ע"י דבר אחר שמה שמיעה**, עכ"ל. [ועוד עיין לקמן אות י"ב, הרבה פוסקים שהתירו ברם–קול ולכאורה יתירו גם במכשיר שמיעה. ועוד עיין לקמן שם סעיף ד', איך המחמירים דחו ראייה זו ואיך הביאו הוכחות אחרות משו"ת הלכות קטנות עצמו, ע"ש].

וכך דעת **הגה"ר צבי פסח פראנק** (בספרו מקראי קודש פורים סי' יא, ובתשובה שנדפסה בשו"ת מנחת יצחק ח"ב סי' קיג) שכתב שאף שהוא שומע קול של בעל קורא מעורב בקול אחר (של המכשיר) מכל מקום יוצא ידי חובה בקריה"ת ומגילה שעכ"פ הקול הוא מכח הקורא וכל הקולות כשרים רק שיהיה מכח בר חיובא והא איכא, ורק בשופר מעכב קול תערובת. אלא שלבסוף הניח בצריך עיון, ובספרו **מקראי קודש** (סי' כז) כתב להקל בדיעבד כששמעו מגילה ממי שאינו יכול לשמוע אלא ע"י מכשיר ואף כשקרא בלא המכשיר באזנו[2].

וכן פסק **בשו"ת שבט הלוי** (ח"ח סימן רע"ז) אחרי שהביא דברי האג"מ הנ"ל, חלק עליו וכתב דשפיר נחשב שמיעה ע"י המכשיר ואליבא **דכו"ע** יכולים לכתחילה לברך **ברכת אירוסין** בשם ומלכות ולהוציא ידי חובתו את החתן. [ומשמע דגם במגילה ושאר חיובי שמיעה יתיר מהאי טעמא].

וכן פסק **בשו"ת יביע אומר** (ח"ז סימן יז אות ב' בהערה) שכל הספק הנ"ל בפוסקים הוא רק כשאינו שומע כלל אבל אם שומע ע"י מכשיר שמיעה **שפיר נחשב שומע ומברכים לו ברכת אירוסין** בשם ומלכות ויוצא י"ח. וכתב לסמוך על דברי הגרצ"פ פראנק הנ"ל וכתב דאף שהוא הניח בצ"ע מ"מ אמת הוא להלכה ולמעשה. וחלק על השו"ת ישכיל עבדי הנ"ל. וכתב שזה דומה לשומע ע"י חצוצרה.

ושוב כתב בספרו **חזון עובדיה** (פורים עמ' נה–נו) להתיר שמיעת מגילה ע"י מכשיר שמיעה, וסמך על הפוסקים הנ"ל, וחלק על המנחת שלמה והאג"מ הנ"ל. וכתב (בהערה שם) שדומה לשמיעה ע"י חצוצרות, כי חרש גמור שנשתתק חוש השמיעה אצלו לגמרי אינו יכול לשמוע גם ע"י מכונה זו. עכ"ל. היינו דמוכח שיש לו קצת כח השמיעה של עצמו.
ומשמע מדבריו שאף שאינו שומע כלל אפילו בעזרת חצוצרות או קול חזק ורק ע"י המכשיר

---

[1] **עיין בעיונים אות ב' מש"כ בדעת האג"מ.**

[2] עיין בעיונים אות ג' הערה בדברי המקראי קודש, ומה שרוצה לתרץ קושיותיו על אדה"ז והצ"צ.

בלבד הוא שומע, נחשב כשומע משום דמוכח שלא נשתתק חוש שמיעתו לגמרי. ודלא כאגרות משה הנ"ל שלשיטתו בדרגה כזו של לקות השמיעה אינו נחשב שומע אפילו אם שומע ע"י המכשיר אלא נחשב כחרש משום שאינו שומע ג"כ ע"י חצוצרות או קול חזק. אבל שווים הם בענין שאם שומע ע"י חצוצרות או קול חזק וכעת שומע ע"י מכשיר שמיעה דבזה שפיר נחשב שומע[3].

ולכן לסיכום נמצאנו למדים בדין זה שלוש שיטות כלליות בפוסקים:

א) יש אוסרים בכל אופן ואין להם שום פתח של היתר. כשיטת הגרשז"א והמנח"י והישכיל עבדי. [וכן דעת הרבי, חוץ מבחופה, כדלקמן].

ב) ויש מתירים רק אם לא נתקלקל כח שמיעתו כל כך ויכול לשמוע באופנים אחרים. היא שיטת האג"מ.

ג) ויש מתירים בכל מצב אפילו אינו שומע אלא ע"י המכשיר בלבד ולא ע"י שום דבר אחר. כן שיטת הגרצ"פ פראנק והשבה"ל והיבי"א.

ויש לחקור עוד בחידוש של ימינו שע"י הרפואה המתקדמת והטכנולוגיה ניתן להשתיל, במי שהוא חרש גמור ואין לו חוש השמיעה כלל, שתל של אברי השמיעה (שתל שבלול או שתל קוכלארי בשמו המדעי), שמחדש אצלו לחלוטין את חוש השמיעה ומחליף את אבר השמיעה הטבעי על ידי ששולח ישירות אותות שמיעה לתוך העצבים שמחברים בין אברי השמיעה למוח, והמוח מתרגם אותות אלה לשמיעה גמורה, בדיוק כמו על ידי התהליך הטבעי. דיש לחקור האם נחשב כשומע ע"פ הלכה. והאריכו בזה כמה ממחברי זמנינו, וצע"ג בזה, משום שיש לומר כאן סברות לשני הכיוונים הן לאסור והן להתיר. והיינו דאפשר לומר דבזה הוא כח מחודש ע"י חשמל ואינו שמיעה טבעית של קול אדם. ולאידך אפשר לומר גם שזהו שונה מהמכשיר שמיעה משום שכאן הרי זה נעשה בדיוק כמו בתהליך הטבעי ואיכא קול אדם ואיכא שמיעה של אבר, ומה לי אבר טבעי ומה לי אבר מושתל. וצע"ג. [עיין בקובץ 'תחומין' חוברת כ"ד עמ' 173, וחוברת ל'].

ג. ברכות במיקרופון [וברכות אירוסין ונישואין, ושאר מצוות בשמיעה כגון קריאת התורה, מגילה ושופר]

ענין זה עשה הדים רבים בזמנו כשגדולי הפוסקים דנו בו, ונשפך דיו רב בזה.

נשתדל בע"ה להביא דברי הפוסקים ולנתחם כדי לרדת לעומק סברתם והגיונם בשני הצדדים, הן המתירים והן האוסרים.

ויש לציין שההבנה בשיטות הפוסקים בענין זה תסייע גם בהבנת שיטות הפוסקים בענין מכשיר שמיעה הנ"ל, ונראה שישנם שיטות שאינם אחידות בשני הנושאים, ונעמוד עליהם כדי ללבנם. ונביאם מהקל לחמור.

א) **בשו"ת מנחת אלעזר** (ח"ב סי' עב) ביאר דעתו שאף שלתקיעת שופר לא מהני דרך הטלפון משום שקול הברה פוסל בשופר, הרי שלגבי מקרא מגילה דעתו שמותר לשמוע מגילה דרך הטלפון שהרי אין קול הברה פוסל במגילה. ע"כ. וא"כ כ"ש שיתיר במיקרופון כשהוא נמצא באותו מקום של הקורא דזה יותר קל לכאורה.

וכן התיר **בשו"ת שערי דעה** (סי' ב') שמיעה ברדיו.

וכן דעת **הגרצ"פ פראנק** (מקראי קודש הלכות פורים סי' יא) להתיר במקרופון ומכשיר שמיעה כנ"ל בקריאת מגילה דווקא, מאותו טעם הנ"ל.

---

[3] עיין בעיונים אות ד' ביתר הרחבה.

וכן נטה דעת **החזו"א** (הובא בשו"ת מנחת שלמה ח"א סי' ט' משיחה שדיבר עמו, והובא בשו"ת יחוה דעת ח"ג סי' נד, ובחזון עובדיה הלכות פורים עמ' נו), **שמכיון שהקול הנשמע נוצר ע"י המדבר וגם הקול נשמע מיד כדרך המדברים "אפשר" דגם זה חשיב כשומע ממש מפי המדבר או התוקע** (ועיין במנח"ש שם בהערה שחלק עליו).

ב) ומעין זה כתב **בשו"ת אגרות משה** (או"ח ח"ב סי' קח) **בענין קריאת מגילה במיקרופון שמסתבר יותר להתיר משום הסברא שגלי הקול הנוצרים מהרמקול ומגיעים לאוזן הרי הם בדוגמת קול האדם שגם כן נהפך לגלי קול ומגיע לאוזנו של האדם השומע.** [ועיין שם דנרגש מדבריו שלא חקר היטב את אופן פעולת המכשיר וכתב בעצמו דלא נתברר הדבר כל צרכו. וכן כתב עליו בשו"ת יחוה דעת דלהלן. ואפשר שגם מה שכתב הרבי במכתבים דלהלן אפשר שקאי גם עליו].

ובסוף דבריו כתב דמ"מ **למעשה לא יסמכו על זה ואין להתיר** משום שאין הדבר ברור ועוד משום שהוא דבר חדש ואין להתיר דברים חדשים שאינם ברורים ומבוססים משום שרבים רודפים אחרי חידושים כאלה ובפרט במדינות אלו. ע"כ.

והניף ידו שנית **בתשובה אחרת** (או"ח ח"ד סי' קכו) במענה לאחד שרצה לסמוך על סברתו שבמכתבו הראשון בשעת הדחק ובמקום טורח גדול, וענה לו האג"מ שאין לסמוך כלל על ההיתר הזה בשום אופן אף בשעת הדחק וצורך גדול ויש להורות שאין להשתמש במיקרופון לקריאת מגילה אף בשעת הדחק.

והסכים עמו **בשו"ת שבט הלוי** (ח"ה סי' פד, והיא תשובה לאותו שואל ששאל לאג"מ במכתב השני בח"ד שם) שכתב שסובר כאג"מ לגמרי הן לענין הסברא להתיר מצד הדין, והן לענין המעשה בפועל לאסור למעשה משום דאין הדבר נתברר כ"כ ואין להתיר חידושים באופן זה. וסיים שם דמ"מ אם אחד שמע כבר הקריאה ע"י רמקול הוא היה מחייבו לשמוע שוב פעם שניה אבל בלא ברכה משום שיש ספק שמא כבר יצא י"ח. וכן במצב של ביטול הקריאה לגמרי אם לא ע"י הרמקול היה דן על זה עוד פעם ומתיישב בזה יותר, אבל כרגע לא נשאל בכגון זה. ע"כ.

ויש לבאר שיטתם, שהרי בענין המכשיר שמיעה הנ"ל האג"מ אסר לגמרי מן הדין דאינו נחשב שמיעה, ולמה במיקרופון מתיר מן הדין מסברא. וכן השבה"ל שהתיר לגמרי במכשיר שמיעה כנ"ל למה לא התיר ג"כ במיקרופון. ובדעת האג"מ י"ל דשם במכשיר שמיעה הרי ביאר שהאדם השומע אינו שומע ע"י כח השמיעה הטבעי שלו אלא ע"י כח שמיעה מחודש ע"י המכשיר, ולכן אין זו שמיעה מן הדין. אבל כאן במיקרופון הרי שפיר שומע ע"י השמיעה הטבעית של הקול רק שמהות הקול השתנה לקול חשמלי, וזה אין מעכב משום דסוף סוף השמיעה נעשית ע"י שמיעה טבעית והקול גם נגרם ע"י קול אדם, והוא נשמע באותו אופן שך קול טבעי היינו ע"י גלי קול המגיעים לאוזן. לכן בזה יש להתיר.

ובדעת השבה"ל, הנה אף שאסר למעשה קריאת מגילה ברם–קול משום שהסכים עם האג"מ, הרי סוף סוף הסכים עמו גם בסברא שמן הדין הרי שפיר מקרי שמיעה ומותר, וזה מתאים לשיטתו דלעיל שהתיר לגמרי במכשיר שמיעה. ובלשונו (ח"י סי' מ') "הגם שדעת הסוברים שהמגביר קול הוא רק מגביר קול לא יצירת קול אחר הוא יותר עיקר, איני מסכים בכל אופן לסמוך ע"ז במקום דבעינן דיני קריאה ממש" והיינו שרק משום טעמים צדדיים דיש לחוש לחידושים ופירצות וכדומה ומשום שאין הדבר ברור, לכן חשש להתיר למעשה. וכן משמע מדבריו שכתב בסוף התשובה כנ"ל שאם היה מדובר במקרה יותר חמור כגון ביטול הקריאה לגמרי היה דן בזה יותר ומתיישב בזה, דמשמע דעיקר דעתו אכן להתיר, אלא שבמקום שאין צורך או שיש לחוש לפירצות לא נזקק להיתר. ועפ"ז מובן למה לדעתו התיר לגמרי במכשיר שמיעה כנ"ל דלכאורה הוא

משום שאי אפשר בענין אחר וגם שאין לחוש כ״כ לפירצה, לכן העמיד על עיקר הדין.
אלא שמתברר מדברי עצמו במקומות אחרים שלשיטתו ניתן לומר עוד חילוק, והיינו שאם השמיעה עצמה היא גוף המצוה, כקריאת מגילה וקה״ת ושופר, בזה יש להחמיר כמו שפסק בקריאת מגילה דלא ברור הדבר ויש לחוש לפירצה ואין לסמוך על הסברות המחשיבים הקול מהרמקול כקול אמיתי, אבל במקום שאין מצוה לשמוע בזה שפיר יש להתיר לשמוע ע״י רמקול. ועפ״ז מובן למה אף שאסר בקריאת מגילה מ״מ התיר בברכות אירוסין ונישואין ובזימון ע״י הרמקול. וזו הדעה השלישית, וכדלהלן.

ג) דעת **שו״ת שבט הלוי** (ח״י סי׳ מ׳ לענין זימון, וסי׳ רמד לענין ברכות אירוסין ונישואין) **שיש** להחמיר **במגילה** שלא לשמוע ע״י רמקול משום שגוף המצוה היא השמיעה כנ״ל [אף שע״י מכשיר שמיעה משמע שמתיר לגמרי כנ״ל וגם במגילה וכה״ג], אבל יש להתיר **בברכות אירוסין ונישואין וזימון** לשמוע ע״י הרמקול, משום שדעת הסוברים שהוא קולו ע״י כח שני ולא יצירת קול חדש הוא עיקר, ואף שאין לסמוך ע״ז במקום שיש חיוב שמיעה מ״מ אין לאסור היכא דאין חובת שמיעה דאין הוכחה לכך ויש לסמוך על הסברות הנ״ל.

וביאר דברכת **אירוסין** רק לדעת הרמב״ם שהיא ברכת המצוה צריך החתן לשמוע מהמברך ולצאת ידי חובה, אבל לדעת הרא״ש והתוס׳ שהיא ברכת השבח והוי ליה מצוה גמורה גם אם דיעבד לא שמע, וכן פסקו הגרעק״א והתבואות שור, וכן נוהגים לברך אף בנישואי חרש וחרשת מהאי טעמא. ולכתחלה גם אנחנו נוהגים להגיד לחתן לפני קידושין שיכוון לצאת, אבל להגיד דאם לא שמע כלל דלא יצא י״ח אינו פשוט כלל. וא״כ ברם–קול אעפ״י שבמקומות אחרים מחמירים מ״מ בברכת אירוסין יש מקום שלא להרעיש כ״כ. עכת״ד.

ובנוגע לברכות **נישואין** כתב דלכל הדעות הם רק ברכות השבח שמברכים במעמד החופה וא״כ מעיקר הדין יוצאים גם בלי שמיעת החתן, ואם חל בתורת חיוב על כל הנועדים שם יש אריכות בזה במק״א. עכת״ד.

והיינו דכל הנ״ל עולה יפה לשיטתו דעיקר כהסוברים שהשמיעה מרמקול שמה שמיעה, ויש מקומות שיש לנו להקל [ברכות אירוסין ונישואין, זימון], ומטעמים אחרים יש מקומות בהם נחמיר [קריאת מגילה, קה״ת ושופר] משום שחיוב המצוה בשמיעה עצמה ואין ברור ההיתר ואין לנו לחדש מפני חשש לפירצה, כמש״נ היטב לעיל.

ובמכשיר שמיעה התיר בפירוש בברכת אירוסין ונישואין כנ״ל, ויש לומר דיתיר ג״כ למגילה ושאר חיובי שמיעה, שהרי הגדיר זאת כשמיעה מעליא, וגם ואין לחוש לפירצה כ״כ. ודו״ק.

ד) דעת **הגר״ע יוסף** ז״ל (יביע אומר ח״א או״ח סי׳ יט אות י״ח, יחוה דעת ח״ג סי׳ נד, חזון עובדיה פורים עמ׳ נו – נז) לענין קריאת מגילה ע״י רם–קול למעשה שהיושבים קרוב לש״ץ והיו יכולים לשמוע היטב את הקריאה מפיו גם אם יינטל הרם–קול וודאי שיוצאים. ואפילו אם ע״י הרם–קול נשמע קולו עבה יותר וחזק יותר אין בכך כלום שסוף סוף הציבור היושבים סמוך לו שומעים המגילה מפי אדם בר חיובא, ואין הרם–קול אלא מסייע להגברת קולו, וכל הקולות כשרים. אבל היושבים רחוק מהש״ץ שבלעדי הרם–קול לא היו יכולים לשמוע את הקריאה מהש״ץ לא חצאו ידי חובתם.
[וכתב בחזו״ע שם הערה י״ט שכך פסק האדמו״ר מליובאוויטש, ע״פ לשון המכתב שיובא לקמן. אבל עיין לקמן שם שיש להבין באופן אחר את דברי הרבי ודלא כמו שהבין ופסק בחזו״ע, ודו״ק. וביחו״ד אחרי שכתב דעת הרב אויערבך המחמירה כתב שכ״כ האדמו״ר מליובאוויטש, ומשמע דלא נחית בדעתו לחילוק שכתב הוא למעשה, אלא כפשטות דבריו שאסר. וכן נוטים הדברים באמת. ועיין לקמן].

ועוד כתב שברור שהשומע דרך הטלפון או ברדיו אינו יוצא ידי חובה כלל, אפילו כששומע בשידור חי.

ובטעם הדבר שהחמיר במיקרופון והתיר במכשיר שמיעה כנ"ל (ח"ז סימן יז אות ב' בהערה) הרי לכאורה הוא משום שסמך על דבריו של הגרצ"פ שהתיר משום שסוף סוף מגיע קול הקורא לאזנו של השומע ומוכח שאזנו שומעת גם כן קצת קול הקורא בעצמו אלא שהמכישר מסייע ליה לשמוע היטב וכל הקולות כשרים ורק בשופר יש להסתפק. וכמו שנתבאר לעיל באריכות. והרי ברור הדבר שאם האדם הנושא מכשיר שמיעה היה יושב בריחוק מקום ששם לא מגיע קול הקורא הרי בוודאי לא היה שומע כלום גם בעזרת המכשיר, ולכן מזה ששומע מוכח שקול הקורא מגיע עד לאזנו ממש (שהרי המכשיר ממקום בסמוך לאזנו או אף בתוכה), והמכשיר רק מסייע. והוא ממש מתאים לשיטתו הנ"ל גבי רם-קול שאם הוא בקירוב מקום הרי מוכח שגם הקול הטבעי של הקורא מגיע לאזנו והרם-קול רק מסייע שיישמע יותר טוב ויותר ברור וחזק, וכל הקולות כשרים וסוף סוף שומע מבר חיובא. אבל כשיושב בריחוק מקום הרי בזה אין אלא קול הרם-קול ואינן שומע כלל קול טבעי ביחד עמו, לכן אינו יוצא דאינו קול אדם.
והוא גם הטעם שאינו יוצא בשמיעה בטלפון וברדיו משום שאינו שומע קול אדם כלל.

והביא בדעות המחמירים, דעת **גיליוני הש"ס** (מהר"י ענגיל) משום שהיא שמיעה דגרמא.
וכן דברי **שו"ת הלכות קטנות** (ח"ב סי' רעו) בשומע מגילה במערה ושומע מהבת-קול קול ברור דכתב שאינו יוצא משום שהקול נעתק מהמשמיע ובעינן משמיע ושומע. [וזה סותר למה שהביאו המתירים, הוכחה משו"ת הלכות קטנות עצמו, כנ"ל אות י"א, ע"ש].

ועוד הביא דעת **הגרשז"א** (שתתבאר לקמן) שקול המיקרופון אינו קול אדם אלא קול חשמלי ע"י ממברנא של פלסטיק או מתכת. ויתבאר עוד בזה לקמן.

וכן כתב בספר **משפט הכתובה** (ח"ח עמ' תלא הע' 17) שאפשר לברך ברם-קול ודווקא ע"י שהמברך ירים את קולו ויברך בקול רם כדי שהסובבים אותו ישמעו ג"כ את קולו מלבד הרם-קול, ואף שהם תרי קלי הרי כשהם מאותו אדם משתמעי ולעולם יש עשרה שיכולים לשמוע בלי הרם-קול. ועוד והוא העיקר, דהא דצריך עשרה אין זה משום דבר שבקדושה אלא משום כבוד החתן ואין בזה ענין שישמעו דוקא מקולו, ועוד דעכ"פ לכו"ע אין השמיעה הזו בגדר של חובה לצאת בה ידי חובה, אלא רק לידע מתי לענות אמן, וא"כ מותר ע"י רם-קול [ותמה בזה על כל המחמירים, ע"ש. ויש לציין שלא הזכיר שם מאומה מדברי הגרע"י הנ"ל, ותמוה, ומ"מ עולים הדברים בד בבד].

ה) ודעת **הגרש"ז אויערבך** ז"ל (שו"ת מנחת שלמה ח"א סי' ט') היא המחמירה בין השיטות, שכל קול שע"י מכשיר כל שהוא, **הן מכשיר שמיע והן רם-קול**, אין זה קול אדם כלל אלא תנודות הממברנה וקול האדם נעלם לגמרי וכמו בגרמופון (היינו שהקול מוקלט ועצם הקול כלה כבר מן העולם), ולכן אין יוצאים ידי חובת שום מצוה שבשמיעה בשום אופן.

והרחיב לבאר אופן פעולת הרם-קול שגלי קול של האדם מרעידים איזה ממברנה של פלסטיק או מתכת וזה גורם לייצור זרמים שונים, ומועברים בחוט, ואח"כ בקצה השני של החוט, הזרמים שוב מרעידים ממברנה גדולה יותר ומזה נוצר קול חדש שהוא קול של עץ ואבן, היינו מהממברנה.
וכשהם בחוט אינם כלל גלי קול והשתנה מהותם לגמרי ואין אדם יכול לשמוע אותם. **ולכן יש הפסק ביחס בין המדבר לשומע.** והוא כדין (הובא בב"י או"ח סי' נה) מי ששמע בביתו קדיש ומקום מטונף מפסיק באמצע, דנחלקו הפוסקים אם יכול לענות משום שיש דבר המפסיק ובטל היחס ביניהם. ואף שנחלקו אם

קיי״ל הכי להלכה, מ״מ יש לומר דשם קל יותר משום שבמקום המטונף גופא אפשר לשמוע הקול, אבל בנידו״ד שאין אדם יכול לשמוע הקול במקום ההפסק בזה יש לומר דלכו״ע שפיר בטל היחס ביניהם. וכתב **דאף שתחילתו וסופו הוא גלי קול הנוצר ע״י קול האדם** מ״מ מנין לנו שגם תנודות ממברנה תחשבנה כקול אדם. והוא ק״ו מהענין דמפסיק הנ״ל. [וזה **חולק על שיטת האג״מ** הנ״ל].

ועוד הביא הוכחה ממש״כ **בשו״ת הלכות קטנות** (שם) בשומע מגילה במערה ושומע מהבת–קול קול ברור שאינו יוצא משום שהקול נעתק מהמשמיע ובעינן משמיע ושומע. וכתב שהוא ק״ו לנידו״ד.

ועוד הביא שאף בעדות אינה מתקבלת בבי״ד אם אינם שומעים מפיהם ישירות אלא ממכשיר, כגון טלפון [עיין במכתב של הרבי מליובאוויטש שיובא לקמן אות ט״ז].

וכתב שלהלכה למעשה **בעינן שמיעה ישירות ממיתרי הקול של האדם**.

ועפ״ז כתב וז״ל: ״מצטער אני שלפי זה האנשים אשר אזנם כבדה משמוע ומשתמשים **במכשיר מיקרופון** לקרב את קול המדבר לאזנם, **אינם יוצאים כלל** חובת שמיעת שופר ומקרא מגילה וכדומה, ועכ״פ **אינם רשאים לברך על שמיעה זו** כיון שאף גם הם שומעים רק קול תנודות של ממברנה ״.

וכן השומע **ברדיו** או **בטלפון** שופר או מגילה לא יצא ידי חובה כלל ולא יענה אמן. ושם הוא עוד יותר גרוע מפני שהופכים לגלים באוויר ועוד יותר נרגש במוחש ההפסק שביניהם.

וכתב דאין להשתמש כלל בביה״כ ברם–קול לצרכי תפילה דאינם יוצאים ידי חובה על ידי זה. [ולזה הסכים עמו בשו״ת יבי״א או״ח שם, שכתב לבטל הרמקולים מהבתי כנסת, והביא דברי הגרשז״א לסמך והוכחה, ע״ש].

ובענין עניית אמן אחר ברכה ששמע במיקרופון, כתב דהוא כענין הנפת הסודרים שהיתה בבית הכנסת באלכסנדריה כמבואר בגמ׳ (סוכה נא:) דחשיב שיודע באיזו ברכה הש״ץ עומד בחזרת התפילה ומתי מברך, והיו עונים אמן לפי הנפת הסודרים מכיוון שהרחוקים לא היו שומעים מפי הש״ץ. ולכן כתב שאין לענות אמן על ברכה שהוא חייב בה דהיא אמן יתומה שהרי שומע הקול מהממברנה ולא מהאדם, ואף ברכה שאינו חייב בה שמותר לענות אחריה אמן אף שאינו שומע כדין הנפת סודרים באלכסנדריא, יש לומר דדוקא כשעומד בביה״כ ושומע ע״י הרם–קול מותר לענות, וכמו שהרואה את הסודרים נמצא בתוך הביה״כ, דעי״ז נגרר עם הציבור ועונה עמהם, אבל אם שומע בריחוק מקום וכגון ברדיו או בטלפון, בזה וודאי אין לענות כלל אמן דהיא אמן יתומה כנ״ל.
אבל לענין לכתחילה אין להשתמש ברם–קול בביה״כ משום שאינו יוצא בזה ידי חובת התפילה והברכות שחייב בהם, וכנ״ל. עכת״ד.

[ובענין ברכות אירוסין ונישואין, יש לחקור מה תהיה דעתו, שהרי וודאי למ״ד דברכת אירוסין היא ברכת המצוות יש לאסור ע״י רם–קול שהרי אינו שומע קול אדם כלל. ולדעת מ״ד דהיא ברכת השבח אולי יש להתיר משום דאינם חייבים בשמעית הברכות והרי כל הציבור נמצא במקום אחד וא״כ נגררים ביחד לעניית אמן. ולאידך גיסא יש לחוש שמא הקהל חייב במשיעת הברכות ואף שמברכים לחרש וחרשת הרי מ״מ כאן גם כל הקהל אינו שומע רק ע״י המכשיר. וה״ה לברכות נישואין, דלכו״ע הם ברכות השבח, אבל אם נאמר שיש חיוב על הציבור [או עשרה עכ״פ, ראה לעיל אות י׳] לשמוע את הברכות הרי שאי אפשר ע״י מיקרופון].

וכן דעת **שו"ת מנחת יצחק** (ח"א סי' לז, וח"ג סי' לח אות ט"ז) ע"פ דברי הגרשז"א הנ"ל שאין יוצאים כלל ידי חובת שמיעת קה"ת ומגילה ושופר ע"י רם–קול ומכשיר שמיעה.

וכן פסק **בשו"ת ציץ אליעזר** (ח"ד סי' כו), וכתב ג"כ ככל הדברים שכתב הגרשז"א, הן בתיאור פעולת הרם–קול והן בפסיקה שאין זה קול אדם כלל ואי אפשר לצאת בזה ידי חובה כלל.

וכן דעת **שו"ת משנה הלכות** (ח"ד סי' פ"ה במכתב **לכ"ק אדמו"ר מליובאוויטש** בשנת תשכ"ב, וח"ה סי' עב) שאין יוצאים כלל ידי חובה, והאריך לבאר דלדעתו עיקר הטעם הוא משום דבעינן כוונת היוצא וכוונת המוציא והרי במכשיר עצמו חסרה הכוונה ואי אפשר להעביר הכוונה של הקורא דרך המכשיר, וכתב דכמה גאונים הסכימו עמו [אבל בענין אם הוא קול אדם או קול ממברנה בזה הסתפק ע"פ מה שראה באחרונים ומה שביארו לו אנשים מבינים בחשמל, ולכן בא לידי חידושו הנ"ל דהוא אף אם נאמר שהוא קול האדם ממש, ואף שאח"כ כתב שנראה לו עיקר כמ"ד שהוא קול חשמל מ"מ אין צריכים לזה ע"פ דבריו הנ"ל, ע"ש]. **וגם הביא דברי** שו"ת הלכות קטנות שהובאו לעיל, היינו שהמתירים הביאו ממנו ראייה אחת ממש"כ להתיר בשמיעה ע"י חצוצרות דשמיעה ע"י דבר אחר שמה שמיעה, והאוסרים גם הביאו ממנו ראייה אחרת ממש"כ בענין הקורא במערה וקולו נעתק שהשומע מההד לא יצא, וכתב ליישב דבריו שלא יסתרו, וז"ל: "והא דלא תקשה דא"כ הני דברים סתראי נינהו ממה שכתב בעצמו בסי' מ"ח נראה דהני דברים חלוקים דהתם מיירי שעשה כלי כעין חצוצרות לאזנו מיירי שאין הכלי עושה שום פעולה בעצם הקול אלא שהכלי שהוא כעין חצוצרות מחזקת הקול שיצא מפי המדבר שלא יתפשטו הגלים אנה ואנה אלא יכנסו באזנו ועי"ז קולו חזק ושומע יותר אבל עכ"פ קול המדבר לא פסק והוה מפיו דבר אבל גבי בת קול בסי' רע"ו כיון שנעקר קולו מפיו ואח"כ חזר להשומע כה"ג לא הוה קולו שיכול לצאת בו".

וכן פסקו לאסור **בשו"ת ירושת הפליטה** (סי' י'), **ושו"ת משפטי עוזיאל** (ח"א סי' ה' וכ"א, ח"ב סי' ב'), **שערים המצויינים בהלכה** (ח"ג סי' קמא סק"ו וסק"א).

וכן כתבו בחוברת מבקשי תורה (קובץ ל"א אלול תשס"ב עמ' שלג) **בשם הגרי"ש אלישיב** שלא לברך ברכות אירוסין ונישואין ברם קול מפני שהם שומעים את קול הרם–קול ולא את קולו של המברך והרי צריך עשרה שומעים [אלא דיש עדות שראו פעם אחת את הגריש"א מברך בחופה ברמקול ורק הקפידו שישמע החתן גם מבלעדי הרמקול, עיין בקובץ דרכי הוראה קובץ ט' עמ' לה הע' מח].

וכן פסקו **רבני העדה החרדית** בפסק חתום **שפירסמו** (מיום ג' כסלו תשנ"ח, כל הובא בקובץ פעמי יעקב גיליון מד, עמ' עג, וכן בספר הנישואין כהלכתם פ"י הע' 77) שאין להשתמש במיקרופון בברכות אירוסין ונישואין שבחופה, ולא בשבע ברכות אחר ברכת המזון.

ודעת **הרה"ג אשר וייס** (קובץ דרכי הוראה שם), שאף שבשאר דברים קיי"ל כדעת הגרשז"א הנ"ל שאין יוצאים כלל ע"י רמקול, מ"מ לענין ברכות הנישואין שבחופה וז' ברכות אחר הסעודה יש להקל לאמרם ברמקול משום שאין על הקהל חובה של שמיעה אלא עליהם חובה לברך את החתן והמברך הוא שלוחם לברכו, וטוב שהחתן ישמע גם בלי הרמקול. וכתב שאף שרבים מגדולי המורים בדורנו הורו להחמיר בזה מ"מ המנהג להקל וכן עמא דבר וכן הוא מורה, ע"ש.

ובספר **הנישואין כהלכתם** (פ"י סכ"ט) כתב שהשמיעה באמצעות רמקול אינה חשובה שמיעה, **ולפיכך יש לדקדק שהחתן והכלה, ועוד תשעה אנשים לפחות**, ישמעו את הברכות כולן מפיו של המברך ללא אמצעות רמקול [ובהערה 77 שם הביא מש"כ בקובץ פעמי יעקב, והוא מאמריו של אחד מחשובי רבני חב"ד, שכתב לבאר באריכות שאין לברך ברמקול כלל תחת החופה, ושביאר שדברי כ"ק אדמו"ר מליואבוויטש שהקרובים שומעים הקול בלא הרמקול נאמרו על המכשירים שלפני חמישים שנה. ועיין לקמן אות ט"ז מה שהארכנו לבאר דעת כ"ק אדמו"ר, ובהערה שם מה שהארכנו לדחות כל דברי הרב הנ"ל].

ד. דעת כ"ק אדמו"ר מליובאוויטש בכל הנ"ל [שימוש במיקרופון ומכשירי שמיעה עבור מצוות שע"י שמיעה, עבור החופה, ועבור עניית אמן]

הנה דעתו של הרבי בענין שמיעה דרך המיקרופון ושאר מכשירים היא ברורה, והיינו שאין זה כלל שמיעת קול אדם ואי אפשר לצאת בזה ידי חובה, וכפי שיבואר ממכתבו שיובא לקמן.
אבל הרבה דנו בדעתו של הרבי בנוגע לאמירת ברכות החופה במיקרופון, ע"פ דיוקים בלשונו הק' במכתב אחר, שגם יובא לקמן.
וכן דנו בדעתו אם מועיל החילוק הנ"ל כשנמצא במקום שהיה שומע מפי הקורא גם בלי המיקרופון, וכדלהלן.

שמיעה ע"י רמקול ומכשירים

וזה לה"ק במכתב שהודפס באגרות קודש (חי"ג עמ' קעט, י"ד סיון **תשט"ז**, בתוספת ביאורים בסוגריים מרובעות):

"במש"כ ועוד מתבטא בזה "והעיקר .. שאלה גדולה ע"פ הלכה [אם אפשר לענות אמן וקדושה אחר חזן שמתפלל באמצעות מיקרופון] .. כמה שו"ת" תמיהתי עליו איך העתיק דברים כאלו, אשר, במח"כ זה שאמרם לו, אין להם כל שחר. ואין בזה כל חשש. וש"ס ערוך הוא בסוכה (נא, ב), ובשו"ע או"ח סי' קכד. וראה שם שו"ע רבנו הזקן סעי' יא. והשו"ת הם אם אפשר לצאת יד"ח בשמיעת המגילה וכיו"ב. או להנמצא במק"א [היינו אפילו לענין עניית אמן וקדושה] (וגם בזה רבו המתירים ודוקא בזה הוחלפה השיטה דאונגרן מתירים וספרדים מחמירים. ואכ"מ). אבל פשיטא דמיקראפאן לא גרע מהנפת סודרין דסוכה הנ"ל". עכלה"ק.

ועוד פירש המשך ביאור דעתו הק' לאותו שואל במכתב נוסף (שם עמ' רכא–רכב, א' תמוז תשט"ז):

"במ"ש אודות שו"ת משפטי עוזיאל, הרי גם על זה רמזתי במכתבי הקודם אשר דוקא הספרדים מחמירים (והאשכנזים מקילים, וכוונתי היתה לשו"ת מנחת אלעזר). ובמ"ש [בענין עניית אמן אחר חזן שמתפלל במיקרופון] שאין אף עשרה שומעים הקול הטבעי, הרי ידוע הכלל שאין מחלוקת במציאות, וכשאין מדברים דבוק בשפופרת מובן שהקול מתפשט לכל הצדדים ולא רק לתוכו של המיקראפאן". עכלה"ק.

ויוצא ממכתבים אלו, דעכ"פ לענין עניית אמן אחר הש"ץ שמתפלל עם מיקרופון בביה"כ אין חשש, וכענין הנפת הסודרים. וכל מה שדנו בשו"תים להתיר או לאסור אינו אלא כגון שמיעת המגילה דבזה יש חובת שמיעה, או לענין עניית אמן למי שנמצא במקום אחר, כגון ששומע ע"י רדיו או טלפון.
והבהיר שברור שבמציאות יש עשרה שומעים את הקול הטבעי של החזן גם ללא מיקרופון, לענין עניית דבר שבקדושה דבעי עשרה.
ולהעיר שכתב חילוק זה רק לגבי עניית אמן וקדושה, [שהרי על הא קאי שאלת השואל ועל זה כתב השואל שאין עשרה שומעים], ולא כתב רבנו חילוק זה גבי שמיעת מגילה ושאר דברים שמצוה לשומעם, וכמשי"ת באריכות להלן.
ועוד לציין, שבמכתבים אלה עוד לא נקט רבנו עמדה ברורה בהאמור, ורק חילק בין דעת הספרדים והאשכנזים. וגם אין הנושא המרכזי של מכתבים אלו לדון בגוף הענין של שמיעה ע"י מיקרופון אם שמה שמיעה לענין לצאת י"ח, אלא הנושא הוא רק לענין עניית אמן, ובזה מדגיש כ"ק אדמו"ר שאין בזה חשש כלל, ורק אגב מבהיר שכל השו"תים דנו בענין אחר היינו שמיעה של מצוה.
ולהעיר דמכתבים אלו הם משנת תשט"ז, ובשנה זו עוד לא ראו אור רוב השו"תים שנתחברו על ענין זה והובאו לעיל [פרט לשו"ת יבי"א ח"א הנ"ל שי"ל בשנת תשי"ד ושם הביא דעתו של הגרשז"א שאמרה לו בע"פ. והגרשז"א עצמו כתב ופרסם תשובתו בשנים מאוחרות יותר. וי"ל שעוד לא הגיע לידו של רבנו השו"ת הנ"ל בשנת תשט"ז, ושלכן בדעת

הפוסקים הספרדים ציטט את השו"ת משפטי עוזיאל בלבד. בדרך אפשר].
ובמכתבים מאוחרים יותר גילה כ"ק אדמו"ר את דעתו בפירוט יותר בענין שמיעה ע"י מיקרופון לענין לצאת יד"ח, וכדלקמן.

וזלה"ק במכתב שהודפס בלקוטי שיחות ח"ט (עמ' 336, מכתב מימי חנוכה **תשכ"ה**, ההדגשות במקור):

"קראתי במכתב עת שנסדרו גט פיטורין ע"י שמיעה בטליפון (מוינא) מהבעל: כתבו ותנו כו'.
אתענין לדעת אם נכונה השמועה והנימוקים – כי לכאורה צע"ג בזה, שהרי ע"י טליפון אין זה קול הבעל כלל כ"א שע"י דבורו מתעוררים שינוים בזרם עלעקטרי (שעד היום אין איש יודע מה טיבו ומהותו, כ"א רק אופן פעולתו. אבל "ידוע" שאין זה כלל גלי אוויר או תנועות מעין אלו שבעת הכתיבה) ולאח"כ שינויים אלה מפעילים קרום דק שרצה האומן והתקינו באופן מסוים. וקול הקרום הוא שנשמע.
ומובן שאין זה נוגע לענין סמכות פוטוגרפיא וכיו"ב בנוגע לעגונות וכיו"ב – כי בזה צ"ל סימן וידיעת הב"ד, משא"כ בגט שצ"ל אמירת הבעל.
וה"ה שאין מקום לשמיעת קריאת מגילה וכו' ע"י טליפון ורדיא וכיו"ב – כי אין זה קול אדם כלל (אפילו לא כהתוקע לתוך הבור). ופשוט שחידוש גדול וגם מוזר הוא לאמר שכח כחו ושינוי עקרי במהות וכו' יבוא במקום דבור.
ואף שישנם מהאחרונים פוסקי וגדולי ישראל – מוכח מהשו"ת שלהם עצמם שאלה שביארו לפניהם מהות ואופן פעולת הטליפון טעו בזה טעות עקרי ואכמ"ל".
ע"כ לה"ק.

וזלה"ק במכתב שהודפס בלקו"ש חכ"א (עמ' 496, ממכתב כ' טבת **תשמ"ג**, ההדגשות במקור):

"אריכות לשוני בלקו"ש [ח"ט הנ"ל] גרמה לעשות טפל תיאור אופן פעולת הטלפון (ורדיא) בעת שהטעם שאין יוצאין בזה שמיעת מגילה הוא כי נעשה שינוי עיקרי, ואין זה כ"א קול של קרום של מתכת, פלאסטיק וכיו"ב, שהמתכת מוציאה הקול ע"י שכח כחו דהאדם משנה תוקף זרם העלעקטרי והזרם מניע את הקרום, והזרם אין איש יודע מהותו, אבל הכל מודים שאינו כלל ממהות האויר [שהאויר הוא מציאות הלכתית, נוגע לכופה כלי על הנר בשבת, מג"א סוף סימן רע"ז ושו"ע אדמוה"ז שם]. וכתבתי במכ' הנ"ל, בדברי המתירים עצמם נראה שאלו שתיארו לפניהם אופן פעולת הטילפון טעו בהתיאור, שאך עפי"ז מובן שלא נחתו כלל לדון בזה שזהו קול מתכות.
דרך אגב – נפק"מ גם בנוגע לשופר (לאלו המתירים שימושן לכבדי שמיעה) במכשירי שמיעה (ביו"ט), דשני סוגים במכשירים אלו – המחזיקים את הקול ע"י זרם עלעקטרי (ובמילא, עפ"י הנ"ל) אינו יוצא, או רק באופן מכני שיוצא". עכלה"ק.

וע"פ שני המכתבים האלה נראה היטב שדעת כ"ק אדמו"ר ברורה מאוד אודות הרמקול והמכשיר שמיעה והטלפון וכל דומיהם, שהשמיעה על ידם אינה כלל שמיעת קול אדם אלא מהות חדשה לגמרי, והיינו קול חשמלי חדש, ואי אפשר לצאת בו ידי חובת שמיעת שום מצוה ואפילו לענין מינוי שלוחים לענין גט פיטורין. [והיינו שדעת כ"ק אדמו"ר בין המחמירים ביותר בענין, ועולה עם דעת כל הפוסקים המחמירים הנ"ל].
ועוד שלדעתו אפילו שיש מגדולי הפוסקים שהורו להיתר מ"מ נראה ברור שלא הוסבר להם כראוי אופן פעולת המכשירים[4] ולכן לא הורו נכון בענין זה.
ורק בענין המכשיר שמיעה הפועל באופן מכני ולא חשמלי, כתב דיוצא, ומשום שהוא רק מרכז את גלי הקול הטבעיים לתוך האוזן והשומע שומע את הקול האמיתי של הקורא, וכמו שכתבו הפוסקים בענין חצוצרות, כנ"ל.
וראיתי שכן כתב **הרה"ח הרב לוי"י ראסקין שיחי'** (דומ"צ קהלת חב"ד לונדון, בספרו נתיבים בשדה השליחות ח"ב סימן י"ג) דכן היא דעתו של הרבי דאין יוצאים כלל י"ח בשמיעה ע"י רמקול. וגם במכשיר שמיעה הסיק שאין להתיר ע"פ דעתו של הרבי ויש לחוש שמא ישמע רק הקול

[4] ראה בעיונים אות ה'.

החשמלי, ודלא כמו שנטה לומר בתחילה שהרבי לא פסל מכשיר שמיעה אלא לענין שופר בלבד דצ"ל בלא עירבוב קול אחר. ומ"מ כתב שיכול לברך ברכות המגילה ולהוציא זולתו כי אינו חרש גמור ובר חיובא הוא. ע"ש.

וכן ראיתי **להרה"ח הרב לו"י הלפרין** ע"ה (ראש מכון מדעי טכנולוגי לבעיות ההלכה בירושלים ת"ו) **שכתב** (קובץ אורייתא גליון יא, תשנ"א, מהד' ב', עמ' קלב–קלד) ג"כ שאין יוצאים בשמיעה ע"י מיקרופון, אלא שלא הביא דעת כ"ק אדמו"ר אלא רק דעת השו"תים הנ"ל, ותימה. ע"ש.

ולענין אם עומד במקום שיכול לשמוע ללא המיקרופון [כחילוקו של הגרע"י כנ"ל], ראה משי"ת לקמן.

שימוש ברמקול בחופה

אבל בענין ברכות אירוסין ונישואין תחת החופה, הנה בזה ישנה התייחסות של כ"ק אדמו"ר בהמשך המכתב הנ"ל באג"ק (חי"ג עמ' רכא–רכב, א' תמוז תשט"ז, עם הוספת ביאורים בסוגריים מרובעות), וזלה"ק שם:

"ובמ"ש [בענין עניית אמן אחר חזן שמתפלל במיקרופון] שאין אף עשרה שומעים הקול הטבעי, הרי ידוע הכלל שאין מחלוקת במציאות, וכשאין מדברים דבוק בשפופרת מובן שהקול מתפשט לכל הצדדים ולא רק לתוכו של המיקראפאן.

ומש"כ בהנעשה בעת סידור קידושין [לשון השואל (ע"פ המובא בספר שלחן מנחם ח"א עמ' רמב): שראיתי מעשה רב הן בחצר כ"ק אד"ש והן במקומות אחרים בעת החופה שהמסדר קידושין והאומר שבע ברכות מסיר המיקראפאן] – זוהי הפעם הראשונה ששומע הנני שבחצר כאן יש מיקראפאן קודם החופה ושלסידור הקידושין מסירים אותו, ופשיטא שלא נעשה זה ע"פ ציווי [היינו של כ"ק אדמו"ר]. ובכלל צ"ע אם נצרכים בחצר זה למיקראפאן בסידור הקידושין שנעשה באמצע החצר". עכלה"ק.

ונראה דכוונת כ"ק אדמו"ר אינה לשלול לגמרי שימוש במיקרופון, דמש"כ שזו הפעם הראשונה ששומע זאת, לא קאי על מה שיש שם מיקרופון אלא על מה שמסירים אותו בעת הברכות, ולכן גם מה שכתב שלא נעשה ע"פ ציווי לא קאי על זה שהשתמשו במיקרופון אלא על זה שהסירוהו בעת הברכות, וזה פשוט בלה"ק. [ודלא כמו שרצו לדייק כמה אנשים שכ"ק אדמו"ר רוצה להביע התנגדותו בהשתמשות במיקרופון בחופה ועל זה כתב שזו פעם ראשונה ששומע שיש מיקרופון ועל זה כתב שאין זה על פי הציווי, דזה אינו, ודיוקם אינו נכון כלל, וזה פשוט].

וא"כ יוצא ברור שדעת כ"ק אדמו"ר בזה, שמותר להשתמש במיקרופון עבור ברכות אירוסין ונישואין תחת החופה, אף שדעתו בענין המיקרופון לשאר הדברים שחייבים לשמוע היא שאין יוצאים כלל ידי חובה בזה. ונראה הטעם ברור, דהוא מפני שכאן אין חיוב לשמוע ולצאת ידי חובה, רק שהקהל חייב לברך את החתן.

ובענין שצריך שיהיו עשרה ששומעים את הברכות, הן אירוסין והן נישואין, לזה נראה דגם בזה אפשר לסמוך אמש"כ כ"ק אדמו"ר לפני כן דהמציאות היא דכשאין מדברים דבוק לשפופרת של המיקרופון הקול מתפשט לכל הצדדים ולא רק לתוכו של המיקרופון, וא"כ עשרה אנשים שמסביב שומעים גם לולי המיקרופון. ונראה דר"ל **שלכתחילה יסדרו תמיד באופן זה שלא יברכו בדבוק לרמקול ויהיו סביב המברך עשרה אנשים שישמעו גם ללא הרמקול.** אבל בדיעבד שלא עשו כך פשיטא דלא מעכב שהרי לא הורה ע"ז רבינו בפירוש, אלא לשונו מורה שהוא רק על הצד הטוב. וזה שוה בין לענין עניית אמן בביה"כ (כאשר אינו צריך לצאת בזה ידי חובה, ראה לקמן) ובין לענין ברכות החופה.

ובזה גם יוצאים לכתחילה ידי הדעות שברכת אירוסין היא ברכת המצוה כנ"ל וחייב החתן לשומעה מפי המברך [ולכמה דעות אף העשרה אנשים חייבים לשמוע], דלכתחילה יסדרו שישמע ממש בלא המיקרופון, אבל אם

שמע ע״י המיקרופון הרי המציאות היא שברור ששומע גם כן את הקול האמיתי שמתפשט מסביב [וגם העשרה שמסביב ישמעו, כלשונו של כ״ק אדמו״ר], ואף שאינו מבחין בין הקולות. ומכיוון שהעיקר כדעת האומרים שהיא ברכת השבח ואין חיוב על שמיעתה, כנ״ל, לכן זהו לכתחילה בלבד אבל אינו מעכב דיעבד.

וכן ראינו מאז ומתמיד, ורואים עדיין, שגדולי המורים **וכן רבני חב״ד וזקניהם בירכו ומברכים תחת החופה ע״י רמקול, ולא שמענו ולא ראינו שעוררו ע״ז מאומה**, לכן נראה ברור להתיר וכמ״ש לעיל [ודלא כמש״כ אחד מרבני אנ״ש, ראה בהערה[5]].

---

[5] ודלא כמש״כ ת״ח חשוב מאנ״ש, בקובץ פעמי יעקב (גליון מא, שבט תשנ״ט, עמ׳ כא - כה), שאסר שימוש ברמקול בחופה, משום שנדחק מאוד להוציא בכח מהפוסקים שבכל דבר שצריך עשרה צריך דוקא שישמעו ממש מפי המברך ולא די במעמד העשרה ולכן אם לא שמעו לא יענו אמן מפני שהיא אמן יתומה, וכל דבריו דחוקים ואינם מוכרחים כלל כפי שיראה המעיין בדבריו. ועוד שבגלל המהלך שרצה להוכיח מתוך הפוסקים דחק עצמו להעמיד הא דהנפת סודרים דאלכסנדריא בברכות התורה בלבד ולא בשאר דברים, והיינו כשיטת הב״ח שהיא דעת יחיד, ועזב את רוב ככל הפוסקים שפירשו שזה היה אף בקדיש וקדושה וברכו, וכמו שפסק ג״כ אדה״ז בסי׳ קכד סוסי״א, ובסי׳ נז ס״ב ובהערת רבנו בשוה״ג שם, שראיית המ״א מאלכסנדריא היא תשובה נצחת, ע״ש. ועוד, שכל דבריו נסתרים משיטת אדה״ז שם סי׳ קכד סי״א בענין עניית אמן מתי צריך שיהיה ע״י שמיעה דוקא ומתי סגי בידיעה בלבד, ולא זו בלבד אלא שיש אף מצוה לענות אמן לדעת רבנו אפילו כשרק יודע ולא שמע כלל, וכמשי״ת כל זה בהרחבה להלן בפיסקה תחת כותרת ׳עניית אמן אחר הש״ץ כששומע ע״י רמקול׳, ע״ש, והמעיין יראה שהדברים ברורים עד למאוד. ויש לתמוה תמיהה גדולה ורבה על הרב הנ״ל שבכל דבריו לא הביא כלל דבר מדברי אדה״ז אף שהביא מדברי שאר הפוסקים באותם סימנים, ותימה. ועוד והוא העיקר שהביא שם רק את דברי הרבי שאין הקול הנשמע בטלפון קול אדם ואין יוצאים בזה ידי חובת קריאת מגילה, ולא הביא כלל המענה של הרבי על סידור חופה עם מיקרופון, וכמו שנתבאר לעיל שמוכח משם שהרבי לא פסל האפשרות להתשתמש במיקרופון תחת החופה. ועוד שהרבי כתב גם שבמציאות העשרה מסביב שומעים הקול הטבעי. לכן נסתרו כל טענותיו. וכן ראה בתגובה שנכתבה לו באותו קובץ עמ׳ נט, שהמגיב ג״כ כתב סברא זאת שבמציאות שומעים עשרה אנשים מסביב את קול המברך, ולכן הסיק ג״כ שאין להרהר כלל על המנהג הנפוץ שאומרים הכל ברמקול ובעיקר בחתונות גדולות כמו בחצרות של אדמו״רים וכדומה.

והנה, הרב הנ״ל הניף ידו שנית באותו קובץ כשנה לאחר מכן (גליון מד, ניסן תש״ס, עמ׳ סז – עג) וגם שם האריך בראיות מהפוסקים ראשונים ואחרונים החונים באותם הסימנים הנ״ל, ושוב לא הזכיר כלל שיטת אדה״ז באותו ענין וגם לא שיטת כ״ק אדמו״ר במכתביו. ותימה. ורק בסוף דבריו בסיכום הדברים אחרי שכתב שלמעשה אין לענות אמן אחר ברכה במיקרופון ואין לברך תחת החופה במיקרופון ושהחוש אומר שגם העומדים קרוב אינם שומעים את קול המברך אלא את המיקרופון וקול המברך בטל, שוב כתב שהעירו לו ממכתבו הנ״ל של כ״ק אדמו״ר שאלו שעומדים קרוב למברך שומעים את קולו הטבעי, והוא כתב ע״ז שהחוש מכחיש זה ושאל כמה ת״ח שאמרו לו שבחנו הדבר והגיעו למסקנא שאין שומעים רק את קול המיקרופון וגם אלו שעומדים קרוב, ודחק לבאר את דברי כ״ק אדמו״ר שדיבר במכשירים שלפני חמישים שנה (מכתבו של כ״ק אדמו״ר הרי הוא משנת תשט״ז) והם פעלו באופן אחר מהמכשירים של היום. ובמחילת כת״ר העיקר חסר מן הספר, שהרי בראשית דבריו כתב כ״ק אדמו״ר שידוע הכלל שאין מחלוקת במציאות, ולכן קובע במסמרים ש״כשאין מדברים דבוק בשפופרת מובן **שהקול מתפשט לכל הצדדים ולא רק לתוכו** של המיקרופון״, עכ״ל. והרי ברור שמציאות זו לא השתנתה מאז ואין זה ענין כלל לאופן פעולת המכשירים. וכי בגלל שהמכשירים של היום עובדים באופן אחר ויותר טוב ויותר איכותי, או שהקול נשמע יותר חזק, בגלל זה נאמר שהקול לא מתפשט לצדדים ורק לתוכו של המיקרופון? וכי חשב הרב הנ״ל שהמכשירים של היום ״תופסים״ את הקול ולא נותנים לו להתפשט לצדדים?! ושמא סבר כמו חלק מהפוסקים הנ״ל שחשבו שכך היא פעולת המיקרופון. ושמא גם לו לא הובהר באופן הנכון אופן פעולת המיקרופון.

ועוד יש להעיר, שבתוך דבריו הגיע לחדש ״מסברתו״ דלדעת הרמב״ם אפילו אם מחוייב באותה ברכה ואינו שומעה שאינו יכול לצאת בה י״ח, מ״מ אם כוונתו שלא לצאת ידי חובתו בענייה זו אלא משום מצות עניית אמן מותר לו לענות. והרי כבר קידמו כ״ק אדמו״ר במכתבו משנת תשמ״ג בלקו״ש חכ״א שכתב שם חידוש זה בדעת הרמב״ם (יובא לקמן בפיסקה ׳עניית אמן אחר הש״ץ כששומע ע״י רמקול׳, ע״ש). ולכן מוכח שהרב הנ״ל לא ראה מכתבו של כ״ק אדמו״ר, משום שאילו היה רואה בודאי לא היה מייחס חידוש זה לעצמו אלא היה אומר דבר בשם אומרו ומביא גאולה לעולם [ומ״מ אשרי התלמיד שכיוון לדעת רבו].

ועוד יש להעיר בדבריו, דכתב שם במאמרו ובסיכומו באות ח׳, לחלוק על המ״א סי׳ קכד סקי״ז שהבין שהרמ״א פסק להתיר עניית אמן אפילו אחר היחיד העונה אמן ולא רק כששומע ציבור העונה אמן, והרב הנ״ל כתב שהרמ״א פסק כאורחות חיים בשם רב האי שמחלק בזה ואוסר ביחיד, ודלא כמ״א. ותמוה איך שבק את הבנת המ״א והכריע כהבנתו הוא, ובעיקר שדבריו מחודשים מאוד, דרצה לומר שדברי האורחות חיים אינם תירוץ שלישי לקושיית הפוסקים על ההיא דאלכסנדריא איך ענו אמן אם לא שמעו הרי היא אמן יתומה, אלא רצה לומר שדבריו של האור״ח עולים אף לשני התירוצים הקודמים [היינו תירוץ א׳ משום ברכות שאינו שחייב בהם, ותירוץ ב׳ אם יודע באיזה ברכה עומד], ובזה שביק הוא הבנת המ״א והפמ״ג במשבצות זהב סק״ד שכתבו שהיא שיטה שלישית לתרץ ושממילא מובן שאם פוסקים כשני התירוצים הראשונים לא סוברים כהתירוץ השלישי, וזה מה שכתב המ״א שם דמכיון שסתם הרמ״א להחמיר בס״ח כהתירוץ שצריך לדעת באיזה ברכה עומד, לכן אינו מחלק כהתירוץ השלישי ומותר אף ביחיד. ועוד והוא העיקר, דיותר תמוה שלא הביא דעת אדה״ז בזה שם סי״א שכתב ג״כ להתיר ביחיד והיינו כהרמ״א ע״פ הבנת המ״א, והוא כתב דברים מסברת עצמו שלא עולים עם דעת אדה״ז, ודברי הרב ודברי התלמיד דברי מי שומעים.

לצאת ידי חובה כשנמצא במקום שהיה שומע גם בלא רמקול

ולענין לצאת ידי חובת מצוות שבשמיעה אם עומד במקום שיכול לשמוע ללא המיקרופון [כחילוקו של הגרע"י כנ"ל], נראה דמהא דסתם רבינו ולא חילק בזה, אלא סתם לאיסור וכתב באופן חד משמעי דלא יוצאים בזה כלל ידי חובת שמיעת מגילה [בלקו"ש ח"ט וחכ"א הנ"ל] נראה דלא סבר ליה לחילוק זה ואין לסמוך על סברות המתירים דהרי תרי קלי לא משתמעי, והוא גם קול הברה וקול מנותק ומבלבל לשמיעת הקול האמיתי, וחוששים שמא לא יתן דעתו לשמוע הקול האמיתי, ומשום שהיא מצוה ממש וחייבים לצאת בה ידי חובה ע"י השמיעה, נראה דלכן לא סמך להקל ולא חילק.

והרי מוכח דדבריו הק' מוסבים גם על מיקרופון וכשהאדם נמצא באותו מקום (ולא רק על טלפון ורדיו ומשום דנמצא במקום אחר), משום דלא חילק בזה, ועוד שכתב "טליפון ורדיו **וכיו"ב**" היינו מכל הדברים שסברת האיסור בטלפון ורדיו שוה גם כן בהם, והיינו שהוא קול חשמלי ולא קול אדם, וכגון מיקרופון. ועוד שבמכתב הנ"ל [באג"ק חי"ג עמ' קעט] מבאר שהפוסקים המחמירים אסרו שמיעת **מגילה** ע"י **מיקרופון**, או להנמצא **במקום אחר** [אפילו בעניית אמן], ושם לא חילק רבנו חילוק הנ"ל, ואף על פי שבמכתב השני לאותו שואל [שם עמ' רכא] חילק בכי האי גוונא לענין **עניית אמן** שיש עשרה שומעים מסביב למברך, וכמו שנראה שסמך על זה גם לברכות החופה כנ"ל, מ"מ לא חילק גבי קריאת **מגילה**, ולכן נראה פשוט דלא רצה לסמוך על זה בכגון דא, ומשום דשם הוא חובה ומצוה של שמיעה וצריך לצאת י"ח, אבל עניית אמן וקדושה אינם חיוב שמיעה אלא רק ידיעת מקום החזן בתפילה כדי לענות אחריו וכדין הנפת הסודרין. וכך נראה פשוט, ודו"ק.

וראיתי שכדברינו הנ"ל הסיק גם **הרה"ח הרב לו"י ראסקין** (שם) שאף שלגבי מגילה היה מקום לומר דתרי קלי משתמעי משום דחביב, מ"מ הוכיח מהפוסקים שאין לסמוך ע"ז ושמא לא יתן דעתו לשמוע את הקול האמיתי או אפילו לא יבחין בו כלל. ע"ש.

ודלא כמש"כ בקובץ '**הערות וביאורים** – **אהלי תורה**' (גיליון א'לב, אדר תשע"ב) שרצה להוכיח שדעת הרבי לחלק בין רדיו וטלפון לבין מיקרופון בחדר גדול שגם קול האדם נשמע קצת, ונדחק שם לבאר כל המכתבים הנ"ל באופן שהרבי סבר כמו המתירים בשותים שציין אליהם. וכל המעיין שם יראה שטעה בהבנת הדברים ושורשם, ובעיקר מש"כ שהמנח"א והמשפטי עוזיאל לא נחלקו בקריאה דרך הטלפון והרדיו כאשר אין בחדר קול אדם שבזה מודים לאסור, והמחלוקת ביניהם היא רק בענין המיקרופון, דזה טעות גמורה, וגילה לכל שלא עיין בדבריהם, שהרי המנח"א דיבר שם רק על טלפון בלבד והתיר אפילו בכה"ג, ולא הזכיר מאומה לגבי מיקרופון, וע"ז הביא כ"ק אדמו"ר שהמשפטי עוזיאל חלוק עליו, ואיך יאמר דבזה אינם חלוקים?! לכן אין מקום לסברות אלו כלל. וגם **הרב ראסקין** (שם) דחה דברים אלו.

עניית 'אמן' אחר הש"ץ כששומע ע"י רמקול

יש להקדים ביאור חיוב עניית אמן בקצרה, דמבואר במשנה (ברכות נא:) ובפוסקים (שו"ע או"ח סי' רטו ס"ב ובנו"כ וכל שאר הפוסקים, ועיין שו"ע אדה"ז שם ס"ב) דחובה לענות אמן אחר כל ברכה שמברך אדם אחד מישראל, מהא דאמרו חז"ל (יומא לז.) ע"פ "כי שם ה' אקרא הבו גודל לא-להינו" (דברים לב, ג) שאמר להם משה לישראל כשאני אזכיר שם השם אתם הבו גודל לא-להינו בעניית אמן, שפירושו "אמת היא הברכה שבירך המברך ואני מאמין בזה" כי אמן הוא לשון האמנת דברים (טור ושו"ע סי' קכד ס"ו, ושו"ע אדה"ז שם ס"ט).

ויענה אמן אע"פ שהוא אינו מחוייב בברכה זו כלל, ואפילו לא שמעה מתחלתה ועד סופה אלא סופה בלבד. ולדעת **אדה"ז** (סימן רטו ס"ב) הוא אפילו אם לא שמעה כלל ורק יודע איזו ברכה היא שלא תהא אמן יתומה (כמו שביאר בסי' קכד סי"א ע"ש, וכפי שיבואר לקמן). אבל לדעת **הביה"ל** (שם ד"ה שלא שמע) החיוב אינו אלא כששומע שם השם מפי המברך אבל אם רק יודע ולא שמע הרי אינו מחוייב רק שאם רוצה מותר לענות אמן ואינה אמן יתומה.

היינו שנחלקו בענין החיוב, אבל כו"ע מודו דלענין אמן יתומה אין חשש כאשר רק יודע איזה ברכה הוא מברך ואינו שומע.
אלא שלאדה"ז יש נ"מ דיהיה חייב לענות אמן אף במקרה שרק יודע ולא שמע, ואין זה תלוי ברצונו בלבד.

ולענין לצאת ידי חובת ברכה ע"י עניית אמן הרי האריכו בזה הפוסקים, ואף לענין אמן יתומה מתבאר מצינו הרבה שיטות בראשונים ואחרונים.

ולכן נקדים בקצרה בדעות הפוסקים בזה, דהנה **השו"ע** (או"ח סי' קכד ס"ח) פסק כדעת **הרמב"ם**, דאם מחוייב בברכה ורוצה לצאת י"ח הרי חייב **לשמוע** הברכה מפי המברך כדי לענות אמן, אבל אם אינו מחוייב בה ואינו יוצא בה י"ח מותר לענות אמן אע"פ שאינו יודע איזה ברכה בירך.
והרמ"א (שם) פסק כדעת **רש"י ותוס'**, שלעולם צריך **לדעת** איזה ברכה בירך כדי לענות אמן, ואע"פ שאינו מחויב בה ויוצא בה י"ח.

והאמת שבדעת **רש"י ותוס'** יש צד קולא דלדעתם בעינן דוקא ידיעה ולאו דוקא שמיעה, והיינו שאם יודע איזה ברכה היא לעולם יכול לענות אמן אפילו שחייב בה ורוצה לצאת בה ידי חובה ואפילו אינו שומע כלל אמירת הברכה. **והרמ"א** הביא רק את הצד חומרא, היינו שצריך תמיד לדעת איזה ברכה ואף אם אינו יוצא י"ח. אבל לענין ברכה שחייב בה ויוצא בה י"ח לעולם אפשר לומר שמודה הרמ"א לשו"ע דבעינן שמיעה. וכ"כ **בנחלת צבי** (סק"ח).

אלא שיש מהאחרונים שהבינו בדעת הרמ"א שפסק לגמרי כדעת רש"י ותוס' ואף להצד קולא. כ"כ **הט"ז** (סק"ד, אחרי שביאר הכל באופן אחר, ע"ש), וכ"כ **אל"ר** (סקט"ו) בהבנתו בשיטת הרמ"א ובהבנת דברי **הלבוש** (ס"ד) בדעת **הרמ"א** (ועיין מ"ב סקל"ג ושעה"צ שם).

והרבה אחרונים פסקו להחמיר כשתי הסברות, כ"פ **הב"ח** (ד"ה ולענין הלכה), **והט"ז** (סק"ד לביאורו השונה משאר הפוסקים), **והמג"א** (סקי"ג), וכ"כ **בשו"ע אדה"ז** (סי"א) **ובמשנ"ב** (סקל"ג), והיינו שברכה שחייב בה ויוצא בה צריך לשומעה, וברכה שאינו יוצא בה צריך עכ"פ לדעת מה היא הברכה, ואם לא לא יענה אמן.

ועוד כתבו הפוסקים ע"פ שיטת **רב כהן צדק** המובא **בתוס'** (סוכה נב, א ד"ה וכיון) שלענין הברכות דחזרת תפילת י"ח ע"י הש"ץ, בזה רואים כאילו הוא חייב לשמוע אותם לצאת בהם ידי חובה אפילו שכבר התפלל, מכיון שתיקנו אותם חכמים להוציא מי שאינו בקי ידי חובתו וחייבים כל הציבור לשתוק ולשמוע כל ברכה מפי הש"ץ ולענות אחריו אמן אם כן הרי ברכות אלו עליהם חובה לשמען מהש"ץ אף שכבר התפלל, ורק לענין ברכות התורה בציבור וכיו"ב שאר הברכות בציבור, ובזה מיירי הא דסודרים באלכסנדריא. וכן פסק **הלבוש** (שם) להחמיר שלא יענה כלל אמן אם אינו שומע.
ופסקו **הב"ח** (שם), **והמג"א** (שם), **והאל"ר** (שם), **ואדה"ז** (שם) **והמ"ב** (שם) לחוש לכתחילה שצריך לשמוע ברכות י"ח מהש"ץ, ובדיעבד אף שאינו שומע מ"מ יענה אמן.

ואף הפוסקים הספרדים כתבו לחוש לדעות אלו ולדעת הרמ"א הנ"ל, כ"כ **החיד"א** (קשר

גודל סי׳ ט׳ אות ה׳) **והבן איש חי** (עוד יוסף חי פ׳ ויחי אות י״ט) **וכה״ח** (סקמ״ז) שחמירא איסורא וסכנתא דאמן יתומה שעונשו מפורש בדברי חז״ל (ועיין מש״כ בפסק״ת סי׳ קכד הע׳ 132 בענין מי שעונה אמן אגב גררא ומחשבותיו תפוסים בענין אחר).

ונמצא שלמעשה לכו״ע חוששים לג׳ ענינים לחומרא: א) דעת הרמב״ם והשו״ע שכל ברכה שהוא מחוייב בה לצאת י״ח צריך לשומעה בעצמו ואסור לו לענות אם לא שמעה בעצמו, ואין מועיל אם יודע איזה ברכה סיים המברך. ב) הרמ״א ע״פ רש״י ותוס׳ חשש שאף ברכה שאינו יוצא בה לא יענה עד שידע איזה ברכה היא. ג) דעת האחרונים ע״פ הרב כהן צדק שבחזרת הש״ץ אין לענות אמן כל שלא שמע הברכה מפי החזן.

ולגבי הגדר של ברכה שמחוייב בה לצאת י״ח, כתב **המג״א** (סקי״ח) דלא מקרי ברכה שנתחייב בה אלא דבר שמחויב לאמרו ביחיד, דאם לא כן קשה היאך יצאו באלכסנדריא בקדיש וברכו. וכ״כ **אדה״ז** (שם) דאף להאומרים שכל שהוא מחוייב בדבר אינו יוצא ידי חובתו בענייה עד שישמע מ״מ אינו נקרא מחוייב בדבר לענין זה אלא בדבר שמחוייב לאמרו אף ביחיד משא״כ בקדיש וקדושה וברכו. ע״כ.

וכן פסק **אדה״ז** בעוד כמה מקומות, כגון לענין ש״ץ שאמר ברכו בשקט ולא שמעו חלק מהקהל (סי׳ נז ס״ב) שיש אומרים שאין לענות אחריו עם אלו ששמעו אלא יענו אחריהם אמן, ויש מי שסובר שאם ט׳ שמעו מהש״ץ ועונים אחריו יכולים כל הקהל לענות עמהם כיון שיש כאן עשרה שאומרים דבר שבקדושה וכתב ע״ז ״וכן עיקר כמ״ש בסי׳ קכ״ד (עיי׳ במ״א שם)״ עכ״ל. ורשם בצד בשוה״ג וז״ל ״**כי ראיית המ״א מאלכסנדריא היא תשובה נצחת** וכ״ד הגאון שם בב״י״ עכ״ל. וכתב זה להסביר דעתו שפסק כדעה זו, משום **שבקו״א** שם (סק״א) כתב שהמ״א סותר עצמו, שהרי שם בסי׳ נז הביא הדעה שאינו עונה אלא אומר אמן, וזה הרי סותר מה שהמ״א עצמו כתב בסי׳ קכד סקי״ח, ונשאר רבנו בצע״ג, ולכן ביאר למה פסק כדעת המ״א דסי׳ קכד.

ובעוד מקומות פסק כך, כמו בענין ברכת הזימון כשגם הוא אכל ולא שמע מפי המברך שאומר עמדהם נברך וכו׳ (עי׳ סי׳ קצה ס״ד וסי׳ קצח ס״ב).

ועוד כתב **אדה״ז** בהגדרה זו [בתחילת הסעיף] דהוא כשהוא חייב באותה ברכה לברך אותה [היינו אף ביחיד לפי מה שכתב בסוף הסעיף והובא לעיל] **ורוצה** לצאת ידי חובתו בעניית אמן אחר המברך אותה, אבל אם אינו חייב בה **שאינו רוצה** לצאת ידי חובתו בזה רשאי לענות וכו׳. ע״כ להק״ק. וציין בצד דלמד כן ממשמעות הפוסקים.

והיינו שיוצא לפ״ז שענין לצאת ידי חובתו בברכה תלויה ברצונו אם עכשיו רוצה לצאת בה ידי חובה. וא״כ יוצא שאף ברכה שהוא חייב בה וחייב לברכה ביחיד מ״מ אם עכשיו אינו רוצה לצאת ידי חובתו בשמיעת הברכה הרי אינו יוצא בה, ודין עניית אמן אחריה כדין כל ברכה שאינו חייב בה. ועוד שעפ״ז מובן היטב למה יש חילוק בברכות חזרת הש״ץ, משום דשם אין זה תלוי ברצונו כלל וכלל אם לצאת עכשיו או לא אלא שחכמים תיקנו שיהיה כל הציבור חייב לשמוע הברכות ויענו אמן, ולכן אף שכבר התפלל מ״מ הרי זו חובה בפני עצמה, ולכן מובן למה החמירו בזה הפוסקים. ובן מבואר להדיא הבדל זה בלשונו שם, ע״ש.

ועוד לציין, שהתבאר לעיל בדעת אדה״ז שתמיד יהיה חייב לענות אמן לברכה אם רק יודע איזה ברכה היא ואף שלא שמעה, ושאין זה תלוי ברצונו אם לענות או לא, ודלא כדעת הביה״ל כנ״ל. ואין רצונו מכריע אלא בענין אם לצאת ידי חובת הברכה או לא כנ״ל.

ועוד י״ל דיוצא מדברי אדה״ז דברכה שהוא חייב בה ואינו שומעה ורק יודע איזה ברכה בירך, דנתבאר דיש לו חיוב לענות אמן, הרי צריך ג״כ לכוון שלא לצאת ידי חובה ע״י ענייה

זו[6], שהרי אם יכוון לצאת י"ח ע"י ענייה זו הרי היא אמן יתומה, כמ"ש בפירוש (שם סי"א). וי"ל דאם ענה סתם בלא לכוון כלום מותר, שהרי כדי לצי"ח צריך לכוון לצאת, וכשלא כיוון לא יצא. וכמו שמוכח קצת מלשונו "אבל אם אינו חייב בה שאינו רוצה לצאת ידי חובתו בזה רשאי לענות אחר כל ברכה" ולא כתב "**שרוצה שלא** לצאת ידי חובתו" אלא בסתם שאינו רוצה היינו שלא מכוון לזה בפירוש. ודו"ק.

והנה, במכתב הנ"ל באג"ק, כתב כ"ק אדמו"ר שאין חשש כלל בעניית אמן וקדושה אחר הש"ץ כשהוא נמצא עמו יחד בביה"כ ושומע ע"י רמקול. וכדרך ענפת הסודרים כנ"ל.

וכן יוצא ברור מדבריו בהמשך למכתב הנ"ל בלקו"ש חכ"א, וביתר ביאור והרחבה, וזלה"ק:

"כל הנ"ל [שאינו יוצא י"ח שמיעה על מכשירים] לא שייך (תמיד) לעניית אמן וכיו"ב – כי בכו"כ אופנים נוגע בזה רק כיוון הזמן ולא שמיעת קול הש"ץ, כדמוכח מביה"כ דאלכסנדריא של מצרים (סוכה נא, ב) וכמפורש בשו"ע או"ח סו"ס קכד, ובארוכה בשו"ע אדה"ז שם.
ויומא גרים – יום פטירת הרמב"ם – להעיר שדייק בלשונו (הל' ברכות הל' יד בסופה) להשמיענו דעונין אמן אף שלא שמע הברכה באם אינו מחוייב בה (כס"מ שם). ולהוסיף (עכ"פ בדא"פ) ביאור בדבריו שם, ד"לא יענה אמן בכלל העונים" – מאי האי "בכלל העונים"?, וי"ל כוונתו – דאינו בכלל העונים – דהם יוצאים בעניתם אמן כאילו ברכו (כיון ששמעו קול הברכה, ועד ששומע כולה בלבד ג"כ כעונה), משא"כ מי שלא שמע, אבל לא גרע מברכה שאינו מחוייב בה, וצריך לענות אמן. ואדרבה חיובו בהברכה מסתבר לומר שמוסיף בשייכותו להברכה – כולל באמירת אמן אחרי' המאמתת את הברכה". עכלה"ק.

ויוצא ברור שלדעת רבנו מחוייב לענות אמן על ברכה אע"פ שלא שומע ורק יודע איזה ברכה היא, וזה ע"פ דעת אדה"ז הנ"ל שמחוייב לענות אמן אף שאינו שומע [ודלא כביה"ל], וזהו שכתב רבנו דלא גרע מברכה שאינו מחוייב בה, והיינו ששומע מפי המברך [דאל"כ מאי האי דלא גרע], דברור דחייב לענות אמן, לכן גם כשחייב בברכה ואינו שומע שלכן אינו יוצא בה י"ח, ורק יודע איזה ברכה היא, מ"מ חייב לענות אמן, ואדרבה חיובו בברכה מוסיף בשייכותו לברכה כולל עניית אמן אחריה. [ונראה דאין לומר שכ"ק אדמו"ר מחדש זה רק בדעת הרמב"ם בלבד, דאדרבא משמע שהוא לכו"ע ולא ציין דעה חולקת, והרי גם עולה יפה עם דעת אדה"ז כנ"ל]. ומ"מ י"ל דזהו דווקא כשמכוון שלא לצי"ח שהרי אם יכוון לצי"ח הרי מפורש בדברי אדה"ז שהיא אמן יתומה[7].

ויוצא א"כ בדעת כ"ק אדמו"ר חידוש גדול שכל הפוסקים המחמירים הנ"ל בענין רם–קול לא כתבוהו, שהנמצא בביה"כ ושומע הש"ץ ברמקול וכדומה מכל דבר הדומה להנפת סודרים, <u>חייב</u> **לענות אמן ג"כ על ברכה שמחוייב לצאת בה ידי חובה מצד חיוב עניית אמן, ורק שבפועל אינו יוצא בה ידי חובתו** ורק מי ששמע את קול הברכה יצא בה י"ח, אבל עכ"פ לא גרע מברכה שאינו חייב בה ושומעה מהמברך, ולכן **יענה אמן בכל אופן.**
וזה נאמר רק למי שנמצא במקום של הש"ץ, אבל לענין עניית אמן אחר ברכות, אפילו אלו שלא חייב בהן לצי"ח, **כשהוא לא נמצא באותו מקום ואינו שומע ישירות את קול הש"ץ**, וכגון ששומע ע"י רמקול מרחוק, או ברדיו או בטלפון וכיו"ב, בזה לא כתב כ"ק אדמו"ר את דעתו.

והנה יש לומר, דכ"ק אדמו"ר לא דיבר אלא כאשר רוצה לצאת ידי חובה, שבזה ודאי אינו מועיל הידיעה שכעת מברך, ואינו יוצא ידי חובה, וכנ"ל, וכדין שמיעת מגילה וכדומה.

---

[6] וכן כתבו בקובץ עיונים וביאורים (מישיבת תות"ל כפר חב"ד, גיליון רו (ה), י' שבט תשס"ב, עמ' 126 – 131) ע"ש. רק ששם כתב שאם לא רוצה לצי"ח אע"פ שמחוייב בברכה 'רשאי' לענות, והרי נתבאר לעיל דלשיטת אדה"ז הוא חיוב ומצוה ולא רק רשות. ולשיטת הביה"ל הוא רשות.

[7] וכן כתבו בקובץ הנ"ל בדעת הרבי, ע"ש.

והטעם שיש לומר כן בדעת כ"ק אדמו"ר הוא משום דבמכתבו הנ"ל באג"ק כאשר עונה לשאלת השואל בענין עניית אמן וקדושה, כתב שהשו"ת של הפוסקים דנו בעניין שמיעת מגילה ברמקול או להנמצא במקום אחר, והיינו שהשוה כ"ק אדמו"ר את שני הדינים, ולכן נראה ברור שמכיוון שסובר להחמיר בדין שמיעת מגילה יסבור להחמיר ג"כ בדין עניית אמן ע"י מי שנמצא במקום אחר. וסברות האיסור הובאו בשו"תים המחמירים, כמובא לעיל, ע"ש. ומ"מ כתב כ"ק להדיא דחייב לענות אמן מצד חיוב עניית אמן בפני עצמו, וכנ"ל.

אבל לעניית אמן מצד חיוב השבח, ולא כדי לצאת ידי חובה, בזה לא כתב בפירוש, ומ"מ י"ל שלכן הדגיש בכמה מקומות במכתביו (אג"ק חי"ג ולקו"ש חכ"א) דלא גרע מהנפת סודרים, שזהו רק כדי לכוון מתי לענות אמן, והיינו דהנפת סודרים היתה לענין עניית אמן לשבח ולא לצאת י"ח, כנ"ל.

ולכן לפ"ז י"ל שהשומע ברכה או קדיש או קדושה ברדיו יכול לענות אמן, לשם שבח שמו של הקב"ה. אבל לא כדי לצאת ידי חובת איזה דבר שחייב לשמוע כגון קריאת התורה וכדומה.

ואולי אפשר לומר שלכן כתב רבנו במכתבו הסמוך הנ"ל בלקו"ש "לא שייך **(תמיד)** לעניית אמן", והיינו כוונתו שמה שאין יוצאים ידי שמיעה ע"י מכשירים כי אין זה קול אדם לא שייך **תמיד** לענין עניית אמן, אבל **מידי פעם** ובכמה אופנים כן שייך, וכגון כנ"ל אם איונ יוצ"ח אלא רק לשם שבח, ודו"ק.

וכן ראינו שכן נהג כ"ק אדמו"ר בפועל, בעת שידור הלויין העולמי בהדלקת נרות חנוכה ברחבי העולם, שכ"ק אדמו"ר ענה אמן לברכות ולקדישים של אלו שהיו נמצאים במקום אחר בעולם, והוא כיון שע"י השידור יודע שכעת מברך [ואף יודע מה מברך] והוי כהנפת סודרים[8]. [ואפשר לראות זאת בסרטון המוקלט באופן ברור שכ"ק אדמו"ר עונה אמן].

לסיכום למעשה בדעת כ"ק אדמו"ר, ע"פ כל המתבאר לעיל:

א) **בחופה.** מותר להתשמש ברמקול עבור ברכות האירוסין והנישואין. אלא שלכתחילה יסדרו באופן כזה שירחיק קצת המיקרופון מפיו וישמעו עשרה אנשים שמסביבו בלי המיקרופון.

ב) **עניית אמן או שאר דברים שבקדושה <u>בתוך</u> ביה"כ כאשר שומע רק ע"י הרמקול.** חייב לענות אמן משום שבח השם. לכל הברכות, בין חייב בהם בין אינו חייב בהם, רק שצריך לדעת מה היא הברכה שעונה

---

[8] והיה אפשר לדון לכאורה משום מקום המטונף המפסיק בין המברך לעונה, שכתב אדה"ז בסי' נה סכ"ב שיש לחוש לדברי האומרים שלא לענות אמן אם מפסיק מקום מטונף ביניהם. אלא שכאן יש לומר כמה סברות לצירופא, והיינו שאפ"ל שכ"ק אדמו"ר ידע שאלפי אנשים [ויותר] רואים אותו באותו רגע, ויראו אותו לדורות [בסרט המוקלט], ושמא לא רצה שזה ייראה תמוה שאינו עונה אמן לברכות ולקדיש, ובעיקר כדי שלא ילמדו מזה לעניינים אחרים שאינם דומים ותצא תקלה מהדמיון וחוסר בקיאות ודיוק. ועוד דיש לצרף דהא אדה"ז רק כתב שיש לחוש לדבריהם, אבל אין דין מוכרע וגזור, ואפשר עדיין לסמוך על הסברא הראשונה שמתיר לענות אפילו בהפסק מקום מטונף. ועוד אפשר לצרף מסברא, שאף לסברא המחמירה בזה, מ"מ כאן אינו דומה, משום שאינו שומע הקול העובר דרך המקום המטונף ישירות, אלא שומע הקול היוצא מהרמקול, כאשר האותות החשמליות עברו דרך האוויר, ואין זה נקרא שמפסיק מקום מטונף ביניהם, ומה שהמחמירים שם חששו הוא רק כאשר אותו קול שהוא שומע ונותן לו האות [כהנפת סודר] לענות כעת 'אמן' הוא עצמו עובר דרך מקום מטונף, שאילו היו מעמידים מחיצה במקום המטונף לא היה שומע, ונמצא שהמקום המטונף הוא המועיל להעברת הקול, משא"כ בעניינו. ולכן בצירוף כל הנ"ל י"ל שאין לחוש מזה, ויש לענות אמן בכגון דא ששומע ברכה ברדיו וכדומה, כאשר יודע בוודאות שכרגע ממש הוא מברך בשידור חי, ולא באיחור של כמה שניות [יותר מכדי שאילת שלום], ודו"ק.

אחריה אמן (ראה שו"ע אדה"ז סי' רטו ס"ב). ואינו יכול לצאת ידי חובתו עי"ז. ובדברים שבקדושה יכול לענות.

ג) **עניית אמן ושאר דברים שבקדושה <u>כאשר אינו בתוך</u> ביה"כ ושומע ע"י הרמקול.** גם בזה מותר לענות אמן משום שבח. אבל לצאת ידי חובה, ברור שאינו יוצא ידי חובתו. אך צריך ליזהר שלא יענה אחר תוך כדי דיבור מאמירת הברכה, והיינו 3 שניות (עיין בשו"ע אדה"ז בסי' קכד סי"א).
וגם כאן מותר לענות לשאר דברים שבקדושה כגון קדושה וברכו, משום שהם דברים שבענייה, ומוכח שיכול לענות כדין עניית אמן.

ד) **לצאת ידי חובת מצוות שבשמיעה, כגון [שופר, מגילה, קריה"ת וכו']**. בזה כתב כ"ק אדמו"ר דעתו בפירוש שאינו יוצא כלל ידי חובתו, משום שאין זו שמיעה כלל. ואף אם עומד במקום שהיה יכול לשמוע ללא הרמקול, מ"מ עירבוב הקולות פוסל את השמיעה.